

Albert Sič:

O slovenskih narodnih nošah.

Narodna ali kmečka noša, ki je bila pri nas v prvi polovici prejšnjega stoletja še vsepovsod v navadi, je začela proti koncu druge polovice pojemati, dokler ni izginila s površja. V nekaterih krajih prejel, v drugih pozneje. Najdalje se je ohranila v krajih, ki so bili najbolj oddaljeni prometu, n. pr. v Beli Krajini.

Kmečko nošo je izpodrinila nova moda, ki je prihajala k nam iz Francije in Nemčije ter industrija, ki je nudila ljudem raznovrstne izdelke po razmeroma nizkih cenah. Ženske so pričele svojo kmečko obleko razdirati ter delati iz nje oblačila po modernem kroju. Kar ni bilo porabljivega za odrasle, je bilo dobro za otroke, ostalo pa je romalo v kuhinjo za cumje. Še pred nekaj leti je prinesla kmetica na ljubljanski trg sirovo maslo, zavito v raztrgano, lepo vezeno pečo.

Po mestih in vaseh so se tudi pojavili židje, ki so pokupovali srebrne in pozlačene sklepance ter z zlatom vezena avbna čela. Tem prekupčevalcem ni bilo za predmete kot take; bilo jim je le za zlato in srebro. Pasove so odnesli s seboj cele, avbna čela pa so na licu mesta v posebnih ponvich odžgali, pretehtali žlahtno kovino in odšteli za njo par srebrnih grošev. Na ta način se je uničilo mnogo prekrasnega narodnega blaga. Le imovitejši kmetje in meščani so si narodno obleko ohranili kot dragocen spomin na svoje prednike. Žal, da je bilo takih lastnikov prav malo. Tem gre hvala, da se je kmečka obleka celotna ali vsaj v posameznih delih ohranila še do naših dni. Hvala pa gre tudi idealistom, ki so preko narodnega pomena, ki ga ima narodna obleka v slovenskem ljudstvu še danes, povečavali nje krastoto. Med te može moramo šteti pri nas v prvi vrsti Poljaka Emila Korytka, ki je kot interniranec živel te dve leti v Ljubljani, a si je v tem kratkem času pridobil nevenljivih zaslug za narodno pesništvo in etnografijo. L. 1838. je objavil v listu »Illyrisches Blatt« (str. 97.) pod naslovom »Den Freunden des Slaventums in Krain« (s podpisom »Ein Slave aus Norden«) z 10. junijem datiran oklic, v katerem prosi inteligenco, naj med slovenskim ljudstvom nabira narodne pesmi, opisuje njega običaje, vraže, zdravila itd. V 11. točki tega oklica pa prosi, naj mu pošljejo opise in risbe slovenskih narodnih noš. Ta oklic je imel

tudi uspeh. Z raznih strani Kranjske je dobil opise, slikar Kurz pl. Goldenstein pa mu je izvršil risbe. Žal, da je Korytka l. 1839 prehitela smrt, preden je mogel izvršiti ves svoj načrt. Nekaj dni pred njegovo smrtjo je prejel od litografa Blaua z Dunaja dve, do zdaj še neobjavljeni sliki »predici« (dve ženski v narodni noši, z avbo in zavijačo) in »pastirja«.

Pet let po njegovi smrti je v »Carnioliji« urednik Leopold Kordesch objavil izmed 70 (80?) slik slovenskih narodnih noš dvanaest ročno koloriranih, ki jih je risal omenjeni slikar Kurz pl. Goldenstein. Slikam je dodal Kordesch tudi njih opis. Če ne bi imeli teh slik in opisov, bi nam bilo danes težko določiti marsikatero teh noš.

Ko so jeli v naših krajih kmečko nošo opuščati, je mnoge rodoljube bolelo srce. Vedeli so, da z narodno nošo gine tudi narodna zavest. Naj navedem le Murglovo tožbo o ginevanju »Narodne noše« v Novicah 1862. str. 156:

»Gorenc! ne nosiš rudeč'ga pasa več,
k'ga je imel starček, uj'c in oče rad,
ki slovensk'ga srca bil je sklep enkrat?
Gorenc, obleka tvoja ni — domača
več!«

Da bi se narodna noša zopet obnovila kot praznična ali celo vsakdanja noša, ni misliti, ker je moderna noša v marsičem praktičnejša, razen moških škrobanih ovratnikov, teh nesrečnih »komatov«, ki nas mučijo zlasti poleti. Vendar pa se bo ohranila, dokler bo v naših prsih utripalo slovensko srce. Posebno nas mora veseliti, da se zavedajo svoje slovenske narodnosti tudi naše vrle žene in dekleta. Kadar je treba nastopiti za slovensko stvar, so takoj pripravljene žrtvovati vse, da tudi na zunaj pokažejo svoje narodno čustvo.

Narodna noša je torej zrcalo, iz katerega odseva naša narodna zavest. To je treba poudarjati vedno in pri vsaki priliki ter vplivati tudi na mladino, da bo vedela ceniti pomen narodne noše.

Žalostno je gledati, ko se še dandanes po predmestjih in po kmetih na pustni torek vlačijo po ulicah pijane drhali, oblečene v narodno nošo. Tako so našo narodno nošo zasmehovali in onečaščali nemški plemiči, ki so sovražili našega kmeta. O tem nam pripoveduje Viktor

Steska v »Izvestju Muzejskega društva za Kranjsko« 1901 (str. 87.), v spisu »Dolničarjeva ljubljanska kronika«, da so se na pustno nedeljo dne 1. marca 1700. vozili višji plemičj v Ljubljani s sanmi, našemljeni, predstavljajoč kmečko poroko.

Da bo narodna noša res veličastna, mora biti tudi pravilna. Zato izide v kratkem izdaten opis najvažnejših tipov slovenskih narodnih noš. Po teh opisih naj se ravnajo naše žene in dekleta, in prepričale se bodo, da bo njih nastop tem sijajnejši.

Kulturne razmere ameriških Slovencev.

Človek bi mislil, da se bodo Slovenci v Ameriki kar potopili v masi 106 milijonov Američanov najrazličnejših narodnosti, da jih bo Amerika v kratkih letih pogoltnila. Toda k sreči ni tako! Ameriški Slovenci niso zatajili svojega pokolenja in so se v zadnjih letih pričeli vztrajno boriti za obstoj in napredek svoje kulture. Dasiravno so raztreseni po vseh državah U. S. A., vendar jih veže neka občudovanja vredna skupnost. Treba pa je vpoštovati seveda ameriško ustavo, ki najbolj demokratično priznava tudi najmanjšo narodno edinico v svojih mejah. Če pomislimo, da imajo danes Nemci v Ameriki svoje lastne univerze, srednje in osnovne šole, nebroj nemških časopisov, v javnih parkih spomenike Götheja, Schillerja in drugih, prav tako Čehi, Poljaki in drugi narodi, tedaj šele lahko razume-

mo, zakaj ni v Ameriki mogoče spojiti manjšine z večino.

K najvažnejšim kulturnim ustanovam naših naseljencev moramo prištevati podporne enote, v katerih okrilju se vrši in goji vse prosvetno delo. Podporne enote so nastale zaradi potrebe, da se pomaga obolelim in ponesrečenim Slovincem. Toda prav pri teh podpornih enotah se je pokazala tista slaba stran Slovencev, ki nas še vedno tepe — nesmisel za enotno delovanje. Tako se je n. pr. ustanovila katoliška podporna enota, ki je sprejemala člane samo verskih društev itd. Pričelo se je zagrizenno cepljenje in namesto, da bi ena sama mogočna organizacija vodila vsaj materijelno stran ameriških Slovencev — je danes v Ameriki 9 slovenskih podpornih enot, ki so po številu članov tako-le razdeljene:

Ime in naslov	Število društev	Odraslo članstvo	Mladinsko članstvo	Imovina organizacije
Slovenska Narodna Podporna Ednota Chicago, Ill.	564	38.136	18.310	\$ 2.254.637 44
Kranjsko Slovenska Katoliška Jednota Joliet, Ill.	163	17.456	10.610	1.497.593 13
Jugoslovanska Katoliška Jednota Ely Minn.	136	10.830	5.365	780 284 79
Slovenska Svobodomiselna Podporna Zveza Chicago, Ill.	172	6.332	2.853	357.889 99
Slovenska Dobrodelna Zveza Cleveland, Ohio	30	4.047	1 005	383.386 31
Zapadna Slovanska Zveza Denver, Colo.	25	2.882	757	67.951 72
Slovensko-Hrvatska Zveza Calumet, Mich.	26	1.342	565	145.002 69
Jugoslovanska Podporna Zveza „Sloga“ Milwaukee, Wis.	10	1.356	647	122.877 37
Družb. Sv. Družine Joliet, Ill.	14	1.095	537	28.720 51
Stanje 1. 1926. Skupaj	1140	83.476	40.649	5,638.343 95